

MOŽNOSTI A HRANICE REFORMY SMĚŘUJÍCÍ KE KONCENTRACI A ZRYCHLENÍ CIVILNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

1. Právo na spravedlivý proces, které se od šedesátých let v Evropě rozvíjí na bázi „Evropské úmluvy o ochraně lidských práv“ jako jedno ze základních lidských práv, má více aspektů. Jedním z těchto aspektů je dostatečná rychlost poskytované soudní ochrany. Evropská úmluva vyjadřuje tento požadavek v článku 6 slovy „v rozumné (či přiměřené) lhůtě“, česká Listina základních práv a svobod slovy „bez zbytečných průtahů“. Rychlost procesu souvisí s celkovou efektivitou soudní ochrany: účinnost ochrany práv zpravidla klesá s časem.

Rychlost a efektivnost civilního (samozřejmě i trestního) procesu je velký problém justice v evropském, nejenom našem, měřítku. Svědčí o tom mj. judikatura štrasburského Soudu pro lidská práva, kde právě největší počet rozhodnutí odsuzujících jednotlivé státy za porušení lidských práv se týká nepřiměřené délky trvání procesu. Příčiny toho jsou různé, chtěla bych zmínit tři:

Za prvé je to všeobecný nárůst civilní soudní agendy, vyvolaný a povzbuzovaný právě ochranou lidských práv, usnadňováním přístupu k soudu atd., který vede k přetížení soudů.

Druhá příčina spočívá v samotném procesu, který v různé míře v různých státech konzervuje archaické formy, složitost, nákladnost a nesrozumitelnost řízení atd. To sice není problémem postkomunistických zemí, rozhodně ne České republiky, ale v našem civilním procesu se zase skrývají problémy jiné, jak o tom budu dále hovořit.

Třetí příčina je – podle mého názoru – tato: Řešení individuálních právních sporů je jednou z nejtěžších a nejdopovědnějších lidských činností. Příliš se nemění, je v zásadě stejná jako před staletími a vždy se bude vzpírat nějakému normování či mechanizování. Technický pokrok může být v soudnictví jen pomocným prostředkem evidence či komunikace, nikdy však nebudeme svědky takové revoluce v justici, jakou prodělává vlivem techniky např. současná medicína, architektura nebo jiné obory; proto mají možnosti zrychlení procesu své meze.

Přibližně od r. 1976 přijímá Rada Evropy rezoluce či doporučení poskytující členským státům návod, jak se vyrovnávat s požadavky, které na ně klade individuální právo na spravedlivý proces, mj. též z hlediska rychlosti a efektivnosti procesu. Doporučení se zaměřují přirozeně především na samotný proces. Jsou formulována s velkou

opatrností, vždy dávána státům jen k úvaze, zda a jak je mohou přijmout při plném respektování práva, právních tradic a specifických problémů té které země.

Našeho tématu se týkají zejména:

- Doporučení R(81)7 o opatřeních na podporu přístupu ke spravedlnosti,
- Doporučení R(84)5 o zásadách občanskoprávního řízení ke zlepšení fungování justice,
- Doporučení R(86)12 o opatřeních zabraňujících a omezujících nadbytečné zatěžování soudů,
- Doporučení R(94)12 o nezávislosti, výkonnosti a úloze soudců,
- Doporučení R(95)5 o zavádění a zlepšení systémů odvolání v občanských a obchodních věcech.

Jiná doporučení, mezitím přijímaná, se týkala poskytování právní pomoci v mezinárodním styku, poskytování právní pomoci a porad jednotlivcům, v r. 1993 bylo přijato doporučení o usnadnění přístupu k justici pro chudé. Lze konstatovat, že Rada Evropy se ve svých doporučeních paralelně zabývá jak podporou práva na spravedlivý proces a usnadněním přístupu k justici, tak i důsledky, které z toho pro justici plynou.

Každý evropský zákonodárce si z doporučení Rady Evropy (dále jen RE) může vybrat své. Z pohledu ČR, posttotalitní země střední Evropy, která teprve od r. 1990 může své problémy konfrontovat s problémy ostatních evropských zemí, vidíme, že některé věci se nás netýkají. V důsledku úplné přeměny základních kodifikací na počátku padesátých let a potom znovu v letech 1963-64 nemáme zakonzervovány archaické procedury, aktivita soudce v civilním procesu není pro nás novum atd. Jiné se nás však týkají (nemůžeme přece říci, že náš proces je bez problémů, rychlý a efektivní). Kromě toho jsme si vytvořili vlastní překážky pro rychlost procesu které dnes zatěžují naši justici jako novodobá, ale přesto již působící tradice. Myslím, že justice je setrvačný stroj a nic v ni nejde změnit naráz. Proto ani několik dílčích novel občanského soudního řádu, které byly po r. 1989 přijaty, nemohlo naše vlastní překážky rychlého a efektivního procesu zdolat. Tyto překážky mají společného jmenovatele a tím je, podle mého názoru, jednotné řízení ovládané vůdčí zásadou materiální či objektivní pravdy, tak, jak bylo u nás vybudováno za 40 let minulého režimu.

2. Snad bude na tomto místě vhodné vysvětlit proč považuji jednotné řízení s vedoucí zásadou materiální pravdy za překážku racionálního procesu a tím i překážku rychlosti a efektivnosti řízení.

Občanský soudní řád z r. 1950, (který zrušil civilní řád soudní z r. 1895 společně oběma našim zemím), i občanský soudní řád z r. 1963, dosud platný, pojmuly civilní řízení v principech jako jednotné. Kategorie sporného a nesporného řízení byly zrušeny. Soudům bylo uloženo rozhodovat na základě „skutečného stavu věci“, všechny prvky tzv. formální pravdy, jako např. rozsudek pro zmeškání, zmizely. V celém procesu se prolínaly tzv. „zájmy společnosti“. To se projevovalo možnou ingerencí prokurátora, národního výboru i libovolné společenské organizace (např. odborové nebo svazu žen); tyto subjekty mohly do kteréhokoli řízení vstupovat a činit tam relevantní procesní úkony, s výjimkou společenských organizací mohly též podávat návrhy na

zahájení řízení. Všechny dispoziční úkony účastníků řízení byly pod kontrolou soudu – a soud je nemusel připustit pro rozpor se společenským zájmem. Zato se ukládala soudu poučovací povinnost vůči účastníkům nejen v procesních otázkách, ale všeobecně. Soud ve své ochranné funkci měl dbát, aby nikdo neutrpěl újmu ve svých právech. Jednotnost řízení a zásada arbitrárního pořádku umožnila, aby kterýkoli skutkový přednes, důkaz či návrh byl učiněn kdykoli, i v odvolacím řízení. Účastníkům bylo uloženo aby svými návrhy přispěli ke zjištění skutečného stavu věci; soud mohl kdykoli provést jakýkoli důkaz.

V odvolacím řízení bylo dokonce původně v r. 1963 stanoveno, že odvolací soud přezkoumává z podnětu odvolání celé napadené rozhodnutí (bez ohledu na rozsah odvolacího návrhu). To se později ukázalo neúnosné a bylo zrušeno už v sedmdesátých letech. Ale dokládá to neustálé dřívější snahy o prosazení „materiální pravdy“. V odvolacím řízení se postupně nejčastějším důvodem zrušení rozhodnutí první instance stal „nedostatečně zjištěný skutkový stav“. V souvislosti s tím se v první instanci stalo samozřejmostí vždy provádět výslech účastníků k důkazu bez ohledu na jiné důkazní prostředky a na návrhy účastníků. Dále je třeba zmínit celou koncepci stížnosti pro porušení zákona, která umožňovala zrušení pravomocného rozhodnutí na návrh prokurátora (nikoli účastníka) přičemž porušení zákona bylo nakonec v praxi shledáváno mj. opět v nedostatečně zjištěném skutkovém stavu.

Theoreticky byl sice zastáván názor, že ta část občanskoprávního procesu, která měla strukturu sporu, si uchovala projednací a kontradiktorní povahu, ale ve skutečnosti to byl proces s velmi výraznými vyšetřovacími prvky. Ostatně teorii civilního procesu je znám názor, že materiální pravda je spojena s vyšetřovacím (vyhledávacím) procesem a formální pravda s projednáním procesem. O tom, že **vyšetřování sporu je zdlouhavější než jeho projednání**, není zajisté pochyb. A to tím více, že tendence k vyšetřování sporu oslabuje procesní aktivitu účastníků a jejich procesní odpovědnost za skutkovou zjištění.

V současné době byly už mnohé deformace odstraněny. Byl učiněn pokus o diferenciaci sporného a nesporného řízení v § 120 o. s. ř., který se týká dokazování. Ovšem koncepční změnu může přinést až rekodifikace, na tu dílčí změny nestačí.

Pro naši rekodifikaci civilního procesu můžeme (a jsme povinni) čerpat z doporučení RE, majíce ovšem na paměti, že naše zkušenosti, dané historickým vývojem, jsou jiné než zkušenosti států, které neprošly obdobím totality, v němž byl plynulý právní vývoj násilně přerušen. My nepotřebujeme zjednodušovat procesní formy, zavádět jazyk srozumitelný pro veřejnost, omezovat povinné zastoupení advokátem v první instanci, ani připomínat soudci, že má hrát v procesu aktivní roli. V mnohém směru jsou potřeby našeho procesu opačné; jednoduše řečeno potřebujeme takový proces, v němž budou **znovu jasně rozděleny procesní role všech subjektů**.

Princip materiální pravdy v civilním procesu má možná stále své zastánce. Skutečný stav věci jako základ rozhodování zní hezky. Stejně hezky jako mnohé jiné společenské ideály, které pak ztroskotají na praktické realizaci. Myslím si, že přesahuje možnosti sporného soudního procesu vytyčovat si takový cíl a že je čas to otevřeně vyslovit (nehledě už vůbec na současné postmoderní filozofické zpochybňování objektivní existence nebo alespoň poznatelnosti pravdy).

Koncepce „práva na spravedlivý proces“ pod jejíž egidou bychom měli nový procesní kodex připravit, není jen vystřídání jednoho zaklínadla druhým. Je podstatně realističtější, protože zůstává plně na bázi sporného procesu jako sporu vedeného před soudem a nikoli soudem vyšetřovaného. Právo na spravedlivý proces chce dát, v duchu liberální společnosti svobodných jednotlivců, každému zaručeně stejnou šanci, stejné možnosti se o své právo bít (viz též jiný užívaný výraz – rovnost zbraní), nikoli iluzorní představu, že se soud může, i bez přičinění účastníků, vždy dobrat skutečného stavu jejich soukromých záležitostí

3. Cesta k racionalizaci civilního procesu u nás musí začít jasným legislativním odlišením sporného a nesporného řízení. V tom asi panuje obecný souhlas. Nelze chtít zrychlit a zefektivnit civilní proces, máme-li v zásadě shodná procesní pravidla pro obchodní spor mezi dvěma podnikateli (na straně jedné) a pro opatrovnictví či péči o nezletilé (na straně druhé).

Sporný proces pak je třeba plně založit na dispozičním a projednacímu principu s uplatněním procesní odpovědnosti stran sporu za skutková zjištění, tedy za skutkový stav, na jehož základě má soud rozhodnout. Procesní odpovědnost sporných stran se projevuje v jejich povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, které jsou důsledně spojeny s břemenem tvrzení a břemenem důkazním. Soud projednává spor v podobě, v jaké je mu stranami předložen a prokázán. Dokazuje ten, kdo něco tvrdí, přičemž z hmotného práva vyplývá, kdo je povinen v určitém vztahu určitou relevantní skutečnost tvrdit (někdy se pak hovoří o přesouvání důkazního břemene). Právní posouzení takto zjištěného skutkového stavu je věcí soudu. Procesní role subjektů trojstranného procesního vztahu (žalobce – žalovaný – soud) jsou tak jasně vymezeny.

Je zřejmé, že takto nelze postupovat v každém sporném řízení, nýbrž že je nutno diferencovat. Takto pojatý sporný proces je podle mého názoru namíště tam, kde předmět řízení je **v plně hmotněprávní dispozici nositelů práv a kde zároveň má soudní rozhodnutí deklaratorní povahu**. Jde převážně o majetkové spory obchodní či občansko-právní, které mohou účastníci řešit i jinak, kde se mohou dohodnout nejen před, ale i po rozsudku z různých příčin na libovolné změně, kde se mohou vzdát soudního rozhodnutí a svěřit svou při rozhodci, atd. V těchto věcech je racionální rezignovat na skutečný stav věci a přistoupit na myšlenku, že **cílem procesu je odklidit spor podle jasných předem daných pravidel**, která garantují každému z účastníků „rovnost zbraní“.

Ve sporném řízení se ovšem řeší i jiné spory, které se oběma výše uvedenými znaky (plná hmotněprávní dispozice předmětem řízení a deklaratornost rozhodnutí) nevyznačují. Buď je předmětem řízení právo, s nímž nemohou účastníci volně disponovat, nebo je předmětem řízení úprava poměrů účastníků konstitutivním rozhodnutím, anebo obojí: jak omezená dispozice, tak konstitutivní povaha rozhodnutí. V těchto případech lze vždy uvažovat, zda takové řízení nemá být zařazeno mezi řízení nesporná (konstitutivnost či deklaratornost rozhodnutí bývá někdy považována za rozhodující diferenační znak sporného a nesporného řízení). Převažují-li však znaky sporu, je zde zapotřebí zvláštní zákonnou úpravou projednací charakter řízení zmírnit. Jde o tyto skupiny případů:

a) věci osobního stavu včetně ochrany osobnosti (rozvod, určování a popírání otcovství apod.)

b) řízení, v nichž má soud konstitutivním rozhodnutím upravit poměry účastníků v majetkové sféře, např. typicky spoluvlastnické spory. Zde se z povahy věci nevy-
stačí s tvrzením a prokázáním právně relevantních skutečností, nýbrž soud se musí
zabývat účelností řešení; proto se zde procesní odpovědnost sporných stran nemů-
že plně uplatnit.

c) zvláštní skupinu mohou tvořit ta sporná řízení, v nichž by zákonodárce považoval
za důvodnou jakousi procesní ochranu slabšího. Sem patří např. spory pracovní,
spory nájemní (z nájmu bytu) apod. Zde je třeba si položit otázku, zda ochrana
účastníků některých právních vztahů v hmotném právu (cestou kogentních ustano-
vení, která je soud povinen respektovat) není dostačující a zda je ještě třeba zvláš-
tní ochrany procesní. Osobně se domnívám, že nikoli, ale jsou mi známy názory
odchylné (dožadující se např. pro řešení pracovněprávních sporů i odchylných pro-
cesních pravidel).

Diferenciace uvnitř sporného procesu je v souladu s doporučeními RE [R (84)5,
zásada 8]. Doporučují se zvláštní pravidla v bagatelních věcech, v urgentních přípa-
dech, v pracovních, bytových, rodinných věcech – zvláště výživné, v řízeních o náhra-
dy škody způsobené v dopravě.

Považuji však za důležité zde zdůraznit, že by obecný sporný proces měl být upra-
ven jako důsledně projednací (ve smyslu výše uvedeném), a pro některá řízení upra-
veny odchyly, nikoli naopak.

4. Jak by tedy mohl vypadat sporný civilní proces založený na důsledném uplatně-
ní projednací zásady a respektující přitom jak naše právní tradice, tak i současné
evropské trendy, pokusím se teď nastínit v několika bodech:

a) Uplatnění koncentračního principu

Od žalobce je třeba požadovat, aby svá tvrzení, důkazy i návrhy (petit) uvedl
v žalobě a přednesl hned na počátku řízení. Od žalovaného požadovat, aby se
v procesní lhůtě (zákonné či soudcovské) k žalobě vyjádřil, uvedl své obrany
i námitky, event. tvrzení, důkazy a návrh. [Viz i doporučení R(84)5, zásada 1
a zásada 5.] Zásada 1 doporučuje maximálně dvě jednání; prvé je přípravné
(předběžné slyšení, příprava důkazů), druhé obsahuje provedení a hodnocení
důkazů, argumentaci – závěrečné řeči stran a rozhodnutí. Další odročení jen ze
zcela výjimečných důvodů. Koncentrační princip promítnout i do odvolacího
řízení, pouze 1 odvolací jednání, nepřipustit nova, až na výjimky [R (84)5 –
zásada 5].

Nemyslím, že by požadavek odpovědi na žalobu žalovaným (vyjádření ke skutko-
vé stránce žaloby) a koncentrace řízení vyžadovaly nutně povinné zastoupení
advokátem, jak se někdy namítá. Rozšiřování povinného zastupování advokátem
není doporučováno [R (81)7 – zásada B4], naopak.

b) **Aktivní role soudce** je v doporučeních RE zdůrazňována. Je to však v jiném smys-
lu, než jak byla doposud chápána u nás. Spatřuje se v péči o rychlý spád řízení i jed-
nání, za současného respektování rovných práv stran sporu. Požadovaná aktivita
soudce však nesměřuje ke zjišťování (vyšetřování) skutečného stavu věci.

K pohánění sporu má být soud vybaven možnostmi sankcí: [R(84)5, zásada 1 a 2].

- aa) Vůči stranám sporu: za nedodržení procesních povinností ve stanovených lhůtách se doporučuje možnost uložení náhrady nákladů, náhrady škody, pokuty, vyškrtnutí případu ze seznamu (tzn. zastavení řízení, jde-li o žalobce, kontumační odsouzení, jde-li o žalovaného). U obou stran sporu je předpokládán čestný postup. Při zjevném zneužívání a zdržování procesu, má mít soud možnost rozhodnout meritorně ihned (samozřejmě též uložit pokutu, náhradu nákladů, a to i vůči právnímu zástupci). Myslím, že duchu těchto zásad by odpovídalo i shodné sankcionování žalovaného za maření doručení (po prvním zdařeném doručení již nepřipustit další maření doručování – i za cenu kontumace). Bude třeba zde vymezit pravidla – hranici, do níž lze nedostatek součinnosti sankcionovat a od níž nastupuje meritorní rozhodnutí podle pravidel o důkazním břemeni a břemeni tvrzení [podle R (84)5, zásady 5, je třeba, aby povinnost tvrzení i povinnost důkazní byla splněna v počátečních stádiích procesu, v každém případě před skončením přípravné fáze – přípravného jednání].
- ab) Vůči svědkům, znalcům uplatnit jako sankce za nesplnění procesních povinností pokuty, náhradu nákladů, u znalců navrhopat disciplinární opatření profesních komor.
- c) **Dokazování:** Soud je v zásadě povinen provést navrhované důkazy. Vyloučit může jen ty, které by nebyly relevantní nebo může omezit počet svědků, je-li příliš vysoký. Z úřední povinnosti může nařídít jen znalecký posudek a ohledání. Soud může žádat od sporných stran, aby se osobně dostavily, poskytlly vysvětlení. [R(84)5, zásada 3; srov. též §§ 183–186 civilního řádu soudního, dosud platné v Rakousku].
- d) Při zachování principu, že právní posouzení je věcí soudu (iura novit curia) umožnit a **podporovat právní argumentaci** stran; může soudu usnadnit práci a tím docílit zrychlení.
- e) **Rozsudek** by měl vycházet z takového skutkového stavu, jaký byl prokázán. Měl by být vydán hned po jednání, měl by být stručný, odůvodnění má být jasné, srozumitelné a úplné [R(84)5, zásada 6; R(95)5 článek 2]. Odůvodnění lze opřít o neunesení důkazního břemene. Doporučuje se vždy uvážit předběžnou vykonatelnost rozsudku jako zábranu proti zneužívání odvolání [R(81)7, článek 10].
- f) **K odvolacímu řízení:** Z doporučení RE je patrna snaha zabránit zneužívání odvolání, i když je respektováno právo domáhat se přezkumu.

Už v r. 1984 doporučuje RE nepřipustit nova v odvolacím řízení, ledaže jde o skutečnosti předtím neznámé – obdoba obnovy řízení, nebo došlo-li ke změně subjektů nebo z jiných zvláštních důvodů [R(84)5 zásada 5]. Dále, přezkum v odvolacím řízení omezit na to, co je vytýkáno, jak co do rozsahu, tak co do odvolacích důvodů. Soud posuzuje z úřední povinnosti pouze zmatečnost. Nedostatečně zjištěný skutkový stav – bez přesně vytýkaných vad odvolatelem – nemůže být v projednací sporném procesu obecným důvodem pro zrušení rozhodnutí odvolacím soudem. Zcela nedávno, 7. 2. 1995 bylo přijato doporučení R(95)5, k problémům, které způsobuje rostoucí počet odvolání a délka odvolacího řízení; konstatováno, že zneužívání odvolacího řízení způsobuje zbytečné prodlužování řízení a může negativně ovlivnit pověst justice.

Z doporučení R(95)5 vyjímám:

- v zásadě musí být každé rozhodnutí 1. instance přezkoumatelné, výjimky stanoveny zákonem (např. bagatelní spory)
- v odvolacím řízení se doporučuje nepřipustit nové skutečnosti, důkazy ani návrhy; od stran naopak žádat odvolací důvody a petit
- odvolacímu soudu dovolit odmítnutí odvolání, je-li nezdůvodněné, kverulantské –, je-li napadeno rozhodnutí předběžně vykonatelné (předběžná vykonatelnost se doporučuje, viz výše), umožnit, aby odvolací soud odmítl odvolání, není-li plněno; odklad vykonatelnosti povolit jen proti složení jistoty
- uvážit možnost pouze omezeného přezkumu (např. přezkum omezit jen na některé skutkové aspekty nebo některé právní otázky)
- omezit jednání u odvolacího soudu (např. dohodou stran)
- uvážit možnost rozhodování samosoudce v odvolacím řízení (menší záležitosti, rodinné věci, věci urgentní; kritéria urgentnosti stanovit obecně)
- využívat služeb kvalifikovaných právníků, kteří za strany jednají (podporovat možnosti mediace, konciliace)
- poskytnout soudům technická zařízení, aby byl umožněn např. přenos protokolů a rozhodnutí mezi instancemi.

g) Jako jedno z opatření ke zlepšení fungování justice doporučuje R (84)5 v zásadě 4, aby soudce, alespoň v 1. instanci, měl právo rozhodnout s ohledem na povahu případu, zda provede řízení **ústní nebo písemné nebo kombinaci obou** (může to být podmíněno návrhem některé strany nebo dohodou stran). Písemné řízení zdá se být na prvý pohled těžko přijatelné. Je však zajisté namíste alespoň uvažovat o argumentech jeho zastánců: tvrdí, že písemné řízení může být rychlejší a věcnější (uvádí se příklad administrativní justice). Strany jsou nuceny přesněji formulovat; soud je méně ovlivněn rétorikou advokátů a více věcnými argumenty. Tolik ke spornému procesu. Zdá se, že je v něm možno uvažovat o libovolných zjednodušeních, bude-li striktně zachována a soudem garantována „rovnost zbraní obou stran“ a nezávislé posouzení výsledku soudem.

5. Odbřemenění soudů – cesta k větší rychlosti řízení. V doporučeních RE se objevují také různé náměty, jak přetíženým soudům odlehčit, což by mohlo nepřímou ovlivnit rychlost probíhajících řízení.

Doporučuje se

- podporovat možnosti smírného řešení konfliktů před řízením i v průběhu řízení, různé formy mediace, doporučuje se rovněž zřizovat instituce mimo soudní soustavu, např. pro bagatelní věci. Hledání cest mimosoudního řešení konfliktů má být etickou povinností všech právnických profesí
- budovat systémy informování veřejnosti (na soudech i jinde) o možnostech hájení práv, poučení o procesních otázkách, možnostech řešení konfliktů
- nezatěžovat soudce mimosoudními povinnostmi jako např. uznání otcovství, určování zástupce pro nezpůsobilé, vedení obchodních a jiných rejstříků, členství soudců v komisích (na podporu nestrannosti a čestnosti), vybírání poplatků, určování rozhodců atd.

- podporovat smluvní arbitráž
- pravidelně hodnotit, zda právní úprava příslušnosti nevyvolává nevyvážené zatížení různých soudů
- vyhodnotit praktický dopad právního pojištění nákladů sporu (které zřejmě usnadňuje nedostatečně odůvodněné spory).

Uvedeným námětům je věnováno doporučení R(81)7 a zejména R(86) 12. Každý z uvedených námětů stojí za zvážení. Musí se nad nimi zamýšlet a popřípadě jejich realizaci navrhnout právě justice či správa justice, těžko zde očekávat příspěvní ze strany jiných oblastí státní činnosti.

6. Sporný civilní proces chápu jako pravidla činnosti více subjektů (soud, žalobce, žalovaný), která mají vést k žádanému cíli. S trochou nadsázky je lze označit za pravidla hry. Každý ze subjektů má v této hře své postavení, svá práva, své povinnosti, svou odpovědnost. Ty tvoří obsah procesněprávního vztahu.

Pravidla hry mají být jasná a přesná. Strany sporu – i budoucí strany budoucích sporů, tedy veřejnost – by měly vědět, že **chtějí-li spravedlnost rychlou, musí se soudem spolupracovat**. Že mají, podle svého procesního postavení, takové a takové povinnosti, že mohou být za nedostatek požadované spolupráce tak a tak sankcionovány. K tomu musí přistoupit též jasné vědomí toho, že při nedostatku důkazů lze prohrát sebespravedlivější při a že tedy je třeba na potřebné důkazy pamatovat včas. Každý by měl také vědět, že nedostatek spolupráce nebo snaha protahovat spor či vyhnout se jeho řešení se nemůže vyplatit.

Tím se dostávám k poslední otázce, poněkud delikátní, která zní: A jaké jsou povinnosti a procesní odpovědnost soudce?

Je, myslím, nepochybné, že **sebelepší procesní pravidla nezaručí rychlý a kvalitní proces, nejsou-li v rukou kvalitního, svědomitého, odpovědného soudce**, který svou profesi bere jako poslání, který sám chce rozhodovat rychle a spravedlivě v mezích daných pravidel.

Soudcovská práce je příliš různorodá a složitá na to, aby mohla být normována či limitována lhůtami, nehledě na to, že závisí na množství a komplikovanosti či jednoduchosti věcí, které napadnou. Rychlost řízení a rozhodování je proto plně v rukou soudce, bez jasného vymezení a v podstatě bez odpovědnosti. Nelze jinak, než důvěřovat v odborné, mravní a lidské kvality, pracovní svědomitost a vnitřní odpovědnost každého jednotlivého soudce. Stačí pak jeden, který má svou osobní lafku nízko, a rychlost rozhodování klesne pod únosnou (ale v podstatě neměřitelnou) míru. (Nemohu si zde odpustit poznámku, že i současná naše platná právní úprava předpokládá vyřízení věci v jednom jednání, po jeho řádné přípravě – § 114 a 119 o. s. ř. – jaká je však realita?)

Doporučení RE ze dne 13. října 1994, R(94)12 o nezávislosti, výkonnosti a úloze soudců, se věnovalo mj. právě otázkám výkonnosti soudců. V zásadě V. se vymezují povinnosti a právní odpovědnost soudců: pro naše téma je zajímavé jednak vymezení povinnosti soudce řádně, poctivě a rychle vyřizovat jednotlivé věci, a to v souvislosti s možnostmi disciplinárního postihu za neplnění povinností.

Zejména je však zajímavý požadavek zásady III. na jasný plán služebního postupu soudců a potom zásada I c: Veškerá rozhodnutí týkající se profesionální kariéry soud-

ců by měla být založena na objektivních kritériích, **výběr a služební postup soudců musí být založen na zásluhách – zřetel má být brán na kvalifikaci, schopnosti a výkonnost.**

Nemíním zde dále toto téma rozvádět, ale domnívám se, že mohu o citované doporučení plně oprít tyto dvě myšlenky:

Rychlost řízení je koneckonců v rukou soudců, zejména budou-li mít v novém procesním kodexu jasná pravidla hry. Soudcovská práce může při všem respektu k nezávislosti soudcovské podléhat hodnocení z hlediska kvality, výkonnosti a rychlosti. Není-li to možné s ohledem na povahu práce u jedné kauzy nebo za jeden měsíc, je to zajiště možné v delším časovém úseku.

Za druhé, určitá pozitivní stimulace výkonnosti (materiální, nemateriální, i ve služebním a platovém postupu) by byla namístě. Promyšlení a návrh takové úpravy může ovšem vzejít výlučně z justice samé.